

Wyrok z dnia 27 marca 2012 r.

III UK 68/11

Rolnik, który pobiera rentę strukturalną z tytułu przekazania gospodarstwa oraz zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej, ale prowadzi nierolniczą działalność gospodarczą, nie podlega ubezpieczeniu społecznemu rolników (art. 16 ust. 3 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, jednolity tekst: Dz.U. z 2008 r. Nr 50, poz. 291 ze zm.).

Przewodniczący SSN Maciej Pacuda, Sędziowie SN: Halina Kiryło, Jerzy Kwaśniewski (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 27 marca 2012 r. sprawy z odwołania Jana H. od decyzji Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego o podleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników, na skutek skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z dnia 19 stycznia 2011 r. [...]

1. o d d a ł skargę,
2. zasądził od ubezpieczonego Józefa H. na rzecz Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego kwotę 120 (sto dwadzieścia) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e

Decyzją z dnia 30 lipca 2010 r. wydaną z upoważnienia Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego kierownik Placówki Terenowej KRUS w N. stwierdził ustanie ubezpieczenia społecznego rolników w zakresie ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego oraz emerytalno-rentowego Jana H. od dnia 19 kwietnia 2005 r. W podstawie prawnej decyzji wskazany został art. 36 oraz art. 5a ust. 1 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U z 2008 r. Nr 50, poz. 291 ze zm.). W uzasadnieniu decyzji organ rentowy podał, że zgromadzone w sprawie dokumenty, tj. zaświadczenie o

zmianie wpisu do ewidencji działalności gospodarczej, zaświadczenie z Urzędu Skarbowego w N. i pismo Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w S.W. wskazują, że wnioskodawca nie spełnia warunków do podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników.

Od powyższej decyzji odwołanie złożył wnioskodawca Jan H.

Wyrokiem z dnia 20 października 2010 r. Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Tarnobrzegu oddalił odwołanie. Sąd ten ustalił, że Jan H. podlegał ubezpieczeniom rolniczym od dnia 23 czerwca 1996 r. W dniu 20 stycznia 1998 r. rozpoczął prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej, którą nieprzerwanie prowadzi do chwili obecnej. Decyzją z dnia 29 września 2004 r. organ rentowy stwierdził ustanie ubezpieczenia społecznego rolników wnioskodawcy w związku z prowadzeniem przez niego działalności gospodarczej, która nie podlegała opodatkowaniu podatkiem ryczałtowym. Wyrokiem z dnia 12 kwietnia 2005 r. [...] Sąd Okręgowy w Tarnobrzegu oddalił odwołanie od powyższej decyzji organu rentowego z dnia 29 września 2004 r. Jednakże ze względu na wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 marca 2006 r. Sąd Okręgowy w Tarnobrzegu wznowił postępowanie i wyrokiem z dnia 12 października 2006 r. [...], uchylił swój poprzedni wyrok i ustalił, że wnioskodawca podlegał ubezpieczeniu społecznemu rolników w okresie od dnia 1 października 2004 r. do 18 kwietnia 2005 r. Aktem notarialnym z dnia 19 kwietnia 2005 r. wnioskodawca i jego żona darowali gospodarstwo rolne swojemu synowi Szczepanowi H. Od kwietnia 2005 r. wnioskodawca uzyskał prawo do renty strukturalnej w związku z przekazaniem gospodarstwa rolnego następcy. Decyzją z dnia 20 czerwca 2005 r. organ rentowy objął wnioskodawcę ubezpieczeniem społecznym rolników od dnia 19 kwietnia 2005 r. jako osobę pobierającą rentę strukturalną. Wnioskodawca w konsekwencji uiszczal składki do KRUS za okres od wymienionej daty. W dniu 25 czerwca 2010 r. wpłynęło do KRUS pismo Naczelnika Urzędu Skarbowego w N. informujące, że wnioskodawca figuruje w ewidencji podatników jako osoba prowadząca pozarolniczą działalność gospodarczą, a Urząd Skarbowy nie dysponuje danymi dotyczącymi zawieszenia tej działalności przez wnioskodawcę. W konsekwencji organ rentowy wydał zaskarżoną decyzję z 30 lipca 2010 r.

Sąd Okręgowy stwierdził, że *ratio legis* przepisu art. 16 ust. 1 pkt 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników polega na objęciu ubezpieczeniem rolniczym osób, które przeszły na rentę strukturalną po przekazaniu gospodarstwa rolnego następcy i nie wykonują pracy zarobkowej w ramach zatrudnienia oraz nie wykonują

pozarolniczej działalności gospodarczej, która stanowiłaby osobny tytuł do objęcia ubezpieczeniem społecznym. Dla osób, które nie mają innego tytułu ubezpieczenia konieczne było bowiem wprowadzenie możliwości podlegania ubezpieczeniom rolniczym do czasu nabycia prawa do emerytury rolniczej. Przepis art. 16 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników nie dotyczy statusu ubezpieczeniowego osób, które prowadzą pozarolniczą działalność gospodarczą. Zgodnie z przepisem art. 5a ust. 1 pkt 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników konieczną przesłanką podlegania ubezpieczeniom rolniczym przez osoby prowadzące pozarolniczą działalność jest jednoczesne prowadzenie nadal przez te osoby działalności rolniczej lub stała praca w gospodarstwie rolnym. Ta przesłanka w przypadku wnioskodawcy nie istnieje od dnia 19 kwietnia 2005 r.

Wyrok Sądu Okręgowego zaskarżył apelacją wnioskodawca.

Wyrokiem z dnia 19 stycznia 2011 r. Sąd Apelacyjny w Rzeszowie na podstawie art. 385 k.p.c. oddalił tę apelację po ustaleniu bezzasadności zarzutów przeciwko podstawom wyroku Sądu pierwszej instancji. Sąd drugiej instancji stwierdził, że ustawa o ubezpieczeniu społecznym rolników opiera się na zasadzie wykluczenia ubezpieczenia rolniczego w czasie podlegania innemu ubezpieczeniu społecznemu, (zdefiniowanemu w art. 6 pkt 12 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników). Jedyny wyjątek od tej zasady został przewidziany w obowiązującym od dnia 1 stycznia 1997 r. przepisie art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (w brzmieniu sprzed 2 maja 2004 r.), stanowiącym, że rolnik lub domownik, który podlegając ubezpieczeniu w pełnym zakresie z mocy ustawy, nieprzerwanie co najmniej 1 rok, podejmuje pozarolniczą działalność gospodarczą, nie będąc pracownikiem i nie pozostając w stosunku służbowym, podlega nadal temu ubezpieczeniu. Zachowanie prawa podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników, pomimo spełnienia warunków do objęcia innym ubezpieczeniem społecznym, zależy więc od decyzji rolnika, który może zdecydować o podleganiu innemu ubezpieczeniu społecznemu powstającemu w związku z podjęciem działalności gospodarczej. Niepodjęcie decyzji o podleganiu innemu ubezpieczeniu powoduje kontynuację rolniczego ubezpieczenia społecznego. Opłacanie przez rolnika składek na ubezpieczenie społeczne z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej od chwili jej rozpoczęcia wyraża decyzję podlegania temu właśnie ubezpieczeniu. Rolnik objęty ubezpieczeniem z tytułu nierolniczej działalności gospodarczej przestaje podlegać ubezpieczeniu rolniczemu w pełnym zakresie z mocy ustawy, gdyż ubezpieczenie to wyłącza wprost przepisy art. 7 ust.

1 *in fine* oraz art. 16 ust. 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Upada przez to zasadniczy warunek umożliwiający rolnikowi wybór ubezpieczenia, niezależnie od tego, czy nieprzerwanie co najmniej 1 rok takiemu ubezpieczeniu podlegał przed podjęciem pozarolniczej działalności gospodarczej, dlatego wybór ubezpieczenia może być dokonany tylko raz, przy podejmowaniu działalności gospodarczej. Wykluczenie „powrotu” do ubezpieczenia rolniczego rolników, którzy po podjęciu działalności gospodarczej zostali objęci innym ubezpieczeniem, znajduje potwierdzenie w użytych w art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników sformułowaniach odnoszących się do czasu dokonywania tego wyboru. Ustawodawca, używając słów „podlega nadal temu ubezpieczeniu”, wskazał, że przy zbiegu ubezpieczeń społecznych przez równoczesne podleganie ubezpieczeniu rolniczemu i z tytułu podejmowania działalności gospodarczej możliwy jest wyłącznie wybór innego ubezpieczenia, a co do ubezpieczenia rolniczego wyłącznie jego kontynuacja. Ustawodawca nie przewidział ani wyboru ubezpieczenia rolniczego, ani ponownego włączenia do ubezpieczenia rolniczego rolnika, który prowadzi działalność gospodarczą i podlega właściwemu dla tej sytuacji ubezpieczeniu społecznemu.

Podleganie określonemu ubezpieczeniu społecznemu, które wynika z przepisów o charakterze bezwzględnie obowiązującym, może być wolą ubezpieczonych regulowane tylko w zakresie przewidzianym przez ustawę (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 4 lutego 1999 r., II UKN 435/98, OSNAPiUS 2000 nr 6, poz. 244 i z dnia 11 lutego 1999 r., II UKN 461/98, OSNAPiUS 2000 nr 7, poz. 286), zatem zamiar rolnika pozostania w systemie rolniczego ubezpieczenia społecznego może być skutecznie wyrażony tylko w chwili podejmowania przez niego działalności gospodarczej, ale już nie w trakcie jej prowadzenia i podlegania innemu ubezpieczeniu (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 lipca 2006 r., III UK 46/06, OSNP 2007 nr 15-16, poz. 233). Zgodnie z art. 5a ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników konieczną przesłanką podlegania ubezpieczeniom rolniczym przez osoby prowadzące pozarolniczą działalność gospodarczą jest jednoczesne prowadzenie nadal przez te osoby działalności rolniczej lub stała praca w gospodarstwie rolnym. Wniosekodawca zaś od dnia 19 kwietnia 2005 r. (od przekazania gospodarstwa rolnego swemu następcy i przejścia na rentę strukturalną) wymogu tego nie spełnia. Sąd drugiej instancji, podobnie jak Sąd pierwszej instancji, uznał że art. 16 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników nie reguluje statusu ubezpieczeniowego osób, które prowadzą równocześnie pozarolniczą działalność gospodarczą. Regulacje takie

zostały zawarte wyłącznie w art. 5a ust. 1 pkt 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników.

Wyrok Sądu Apelacyjnego (w całości) zaskarżył skargą kasacyjną wnioskodawca. Skargę oparto na podstawie materialnoprawnej (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.); zarzucono naruszenie: 1) art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, przez błędne przyjęcie, że konieczną przesłanką podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników przy prowadzeniu pozarolniczej działalności gospodarczej jest jednoczesne prowadzenie działalności rolniczej lub stała praca w gospodarstwie rolnym; 2) art. 16 ust. 1 pkt 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, przez przyjęcie, że nie znajduje on zastosowania w sprawie i nie reguluje statusu ubezpieczeniowego wnioskodawcy, któremu przyznano prawo do renty strukturalnej; 3) § 15 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 kwietnia 2004 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na uzyskiwanie rent strukturalnych objętej planem rozwoju obszarów wiejskich, przez przyjęcie, że wnioskodawca pobierając rentę strukturalną i kontynuując prowadzenie działalności gospodarczej nie spełnia wymogu podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie w całości i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną strona przeciwna - organ rentowy - wniosła o oddalenie skargi kasacyjnej w całości oraz o zasądzenie od skarżącego na rzecz organu rentowego kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty naruszenia wskazanych przepisów materialnoprawnej (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.) podstawy skargi kasacyjnej odnoszą się do stanowiących podstawę zaskarżonego orzeczenia ustaleń faktycznych, których skarga nie podważa i którymi Sąd Najwyższy jest związany (art. 398¹³ § 2 k.p.c.). Kwestionowana w skardze podstawa prawna wyroku Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie odnosi się do sytuacji ubezpieczonego Jana H., który od 19 kwietnia 2005 r., na skutek darowania swego gospodarstwa rolnego synowi nie prowadził już działalności rolniczej, natomiast uzyskał prawo do renty strukturalnej i w dalszym ciągu - tak jak przed 19 kwietnia 2005 r. -

prowadził nierolniczą działalność gospodarczą. Skarga kasacyjna poddała rozpoznaniu przez Sąd Najwyższy ocenę prawną zaskarżonego wyroku, ocenę potwierdzającą stanowisko organu rentowego, że z chwilą zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej Jan H. utracił tytuł rolniczego ubezpieczenia społecznego, bo podlegał wówczas obowiązkowemu ubezpieczeniu z tytułu prowadzonej nierolniczej działalności gospodarczej.

Żaden z zarzutów skargi nie podważył podstawy prawnej zaskarżonego wyroku, bo w żadnym ze wskazanych w skardze przepisów prawa materialnego nie ma normatywnej podstawy dla objęcia ubezpieczeniem rolniczym osoby, która - w ustalonych okolicznościach - przekazała gospodarstwo rolne następcy i nie prowadzi działalności rolniczej, prowadzi natomiast nierolniczą działalność gospodarczą. Nie stwarza takiej podstawy art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, bo - jak to trafnie wyjaśnił Sąd Apelacyjny - jest to przepis, który rozwiązuje sytuację zbiegu dwóch różnych tytułów ubezpieczeń społecznych, ubezpieczenia społecznego rolników i ubezpieczenia z tytułu prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej na podstawie przepisów o działalności gospodarczej. Zachowanie ubezpieczenia rolniczego w sytuacji zbiegu następuje na warunkach określonych w art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Trafnie Sąd Apelacyjny podkreślił w analizie inepretacyjnej tego przepisu jego wyjątkowy sens w relacji do wynikającej z art. 16 ust. 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (por. też art. 7 ust. 1) zasady pierwszeństwa „podlegania” innemu ubezpieczeniu społecznemu. Podleganie nadal ubezpieczeniu rolniczemu pomimo prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej traci swą źródłową normatywną podstawę w razie ustania stanu rzeczy, z którym ustawa łączy podleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników. Wynika to z podstawowego warunku uregulowanego w art. 5a ustawy zbiegu ubezpieczeń społecznych, że rolnik (domownik) „jednocześnie nadal prowadzi działalność rolniczą lub stale pracuje w gospodarstwie rolnym, obejmującym obszar użytków rolnych powyżej 1 ha przeliczeniowego lub w dziale specjalnym” (por. art. 5a ust. 1 pkt 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników).

Bezzasadnie skarżący wskazuje na art. 16 ust. 1 pkt 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników jako na źródło ubezpieczenia rolniczego Jana H. z powodu pobierania renty strukturalnej określonej w tym przepisie. Wnoszący skargę nie zauważa zastosowanego w podstawie prawnej zaskarżonego wyroku art. 16 ust. 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Z przepisu tego - zresztą nawet nie

objętego podstawą skargi - *expressis verbis* wynika wyłączenie zastosowania między innymi właśnie wskazanego w skardze art. 16 ust. 1 pkt 3 w stosunku „do osoby, która podlega innemu ubezpieczeniu społecznemu”; Jan H. - według ustalonych w sprawie okoliczności pobierał rentę strukturalną, a równocześnie podlegał ubezpieczeniu z tytułu pozarolniczej działalności gospodarczej. Miał więc osobny tytuł ubezpieczenia społecznego, który wyłączał go z kręgu osób podlegających z mocy ustawy rolniczemu ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu.

Powyższego statusu ubezpieczonego Jana H. ustalonego na podstawie przepisów ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników nie dotyczy ostatni z przepisów podstawy skargi kasacyjnej - § 15 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 20 kwietnia 2004 r. w sprawie szczególnych warunków i trybu udzielenia pomocy finansowej na uzyskiwanie rent strukturalnych objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz.U. Nr 114, poz. 1191 ze zm.). W przepisie tym określono przypadki zawieszenia wypłaty renty strukturalnej, wyraźnie stwierdzając (w ust. 1 pkt 1), że zawieszenie wypłaty nie dotyczy prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej. Jasne jest więc, że prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej nie stanowi warunku ograniczającego prawo do renty strukturalnej rolnikowi spełniającemu warunki określone w § 4 powołanego rozporządzenia, w tym warunek przekazania gospodarstwa rolnego i zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej. Z takiego ukształtowania warunków prawa do renty strukturalnej, że może z niej korzystać rolnik, który przekazał swe gospodarstwo rolne następcy i zaprzestał prowadzenia działalności rolnej, ale prowadzi nierolniczą działalność gospodarczą, nie wynikają konsekwencje w zakresie statusu ubezpieczeniowego; w szczególności - co dla zagadnienia wynikającego z podstawy skargi kasacyjnej jest rozstrzygające - prowadząca nierolniczą działalność gospodarczą osoba pobierająca rentę strukturalną wyłączona jest z ubezpieczenia rolniczego na podstawie art. 16 ust. 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników i nie może korzystać z wyboru ubezpieczenia przysługującego rolnikowi na warunkach art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników.

Z powyższych przyczyn wobec bezzasadności skargi kasacyjnej Sąd Najwyższy orzekł stosownie do art. 398¹⁴ k.p.c.

=====